

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Depressieve klachten

Therapievormen	Aanbeveling
Counselling	A
Craniosacraal therapie	N
Gestalt therapie	B
Homeopathie	B
Hypnotherapie	B
Integratieve psychotherapie*	B
Lichaamsgerichte psychotherapie	B
Orthomoleculaire therapie	A
Reflexzone therapie	B
Shiatsu	B
Tekentherapie	A
YIN therapie	A

*Mensen kunnen worden doorverwezen naar integratieve psychotherapie op basis van bewijs van minimaal één van de volgende therapieën: Gestalt therapie, Lichaamsgerichte psychotherapie of hypnotherapie.

**Mensen kunnen ook worden doorverwezen naar YIN therapie op basis van bewijs van minimaal één van de volgende therapieën: shiatsu, orthomoleculair of craniosacraal therapie.

Shiatsu	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van Shiatsu bij depressieve symptomen op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referentie	design
Lanza G, Centonze SS, Destro G, Vella V, Bellomo M, Pennisi M, Bella R, Ciavardelli D. Shiatsu as an adjuvant therapy for depression in patients with Alzheimer's disease: A pilot study. Complement Ther Med. 2018 Jun;38:74-78. doi: 10.1016/j.ctim.2018.04.013. Epub 2018 May 5. PMID: 29857884.	rct

YIN therapie/ Yoga	
Mensen kunnen ook worden doorverwezen naar yintherapie op basis van bewijs van minimaal één van de volgende therapieën: shiatsu, orthomoleculair of craniosacraal.	
Conclusie aanbeveling op basis van literatuur	A
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut zijn er sterke aanwijzingen dat YIN therapie een positief effect heeft op depressieve symptomen.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Goede kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 1
Referenties	design
Kysar-Moon A, Vasquez M, Luppen T. Trauma-Sensitive Yoga Interventions and Posttraumatic Stress and Depression Outcomes Among Women: A Systematic Review and Analysis of Randomized Control Trials. Int J Yoga Therap. 2021 Jan 1;31(1):Article_23. doi: 10.17761/2021-D-20-00005. PMID: 33543258.	meta-analyse
Seshadri A, Adaji A, Orth SS, Singh B, Clark MM, Frye MA, Fuller-Tyszkiewicz M, McGillivray J. Exercise, Yoga, and Tai Chi for Treatment of Major Depressive Disorder in Outpatient Settings: A Systematic Review and Meta-Analysis. Prim Care Companion CNS Disord. 2020 Dec 31;23(1):20r02722. doi: 10.4088/PCC.20r02722. PMID: 33389843.	meta-analyse
Brinsley J, Schuch F, Lederman O, Girard D, Smout M, Immink MA, Stubbs B, Firth J,	

Het kwaliteitsregister voor vakbekwame therapeuten in de complementaire zorg

Sparrenheuvel 10 3708 JE Zeist | +31 (0) 30 - 4100649

www.rbcz.nu | IBAN NL66 RABO 0325 2210 49 | BIC RABONL2U | BTW 818435227 B01 | KvK 2013 36 98

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Depressieve klachten

Davison K, Rosenbaum S. Effects of yoga on depressive symptoms in people with mental disorders: a systematic review and meta-analysis. <i>Br J Sports Med.</i> 2021 Sep;55(17):992-1000. doi: 10.1136/bjsports-2019-101242. Epub 2020 May 18. PMID: 32423912.	meta-analyse
Macy RJ, Jones E, Graham LM, Roach L. Yoga for Trauma and Related Mental Health Problems: A Meta-Review With Clinical and Service Recommendations. <i>Trauma Violence Abuse.</i> 2018 Jan;19(1):35-57. doi: 10.1177/1524838015620834. Epub 2015 Dec 9. PMID: 26656487.	meta-analyse
Cramer H, Lauche R, Langhorst J, Dobos G. Yoga for depression: a systematic review and meta-analysis. <i>Depress Anxiety.</i> 2013 Nov;30(11):1068-83. doi: 10.1002/da.22166. Epub 2013 Aug 6. PMID: 23922209.	meta-analyse
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiëntgericht bewijs	level 2
Referentie	design
Daukantaité, D., Tellhed, U., Maddux, R. E., Svensson, T., & Melander, O. (2018). Five-week yin yoga-based interventions decreased plasma adrenomedullin and increased psychological health in stressed adults: A randomized controlled trial. <i>PLoS one</i> , 13(7), e0200518.	rct

Orthomoleculaire therapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	A
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut zijn er sterke aanwijzingen dat orthomoleculaire therapie een positief effect heeft op depressieve symptomen.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Goede kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 1
Referenties supplementen	design
Srifuengfung M, Srifuengfung S, Pummangura C, Pattanaseri K, Oon-Arom A, Srisurapanont M. Efficacy and acceptability of vitamin D supplements for depressed patients: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. <i>Nutrition.</i> 2023 Apr;108:111968. doi: 10.1016/j.nut.2022.111968. Epub 2023 Jan 7. PMID: 36716601.	meta-analyse
Xie F, Huang T, Lou D, Fu R, Ni C, Hong J, Ruan L. Effect of vitamin D supplementation on the incidence and prognosis of depression: An updated meta-analysis based on randomized controlled trials. <i>Front Public Health.</i> 2022 Aug 1;10:903547. doi: 10.3389/fpubh.2022.903547. PMID: 35979473; PMCID: PMC9376678.	meta-analyse
Probiotica	
Zhang Q, Chen B, Zhang J, Dong J, Ma J, Zhang Y, Jin K, Lu J. Effect of prebiotics, probiotics, synbiotics on depression: results from a meta-analysis. <i>BMC Psychiatry.</i> 2023 Jun 29;23(1):477. doi: 10.1186/s12888-023-04963-x. PMID: 37386630; PMCID: PMC10308754.	meta-analyse
Sanada K, Nakajima S, Kurokawa S, Barceló-Soler A, Ikuse D, Hirata A, Yoshizawa A, Tomizawa Y, Salas-Valero M, Noda Y, Mimura M, Iwanami A, Kishimoto T. Gut microbiota and major depressive disorder: A systematic review and meta-analysis. <i>J Affect Disord.</i> 2020 Apr 1;266:1-13. doi: 10.1016/j.jad.2020.01.102. Epub 2020 Jan 23. PMID: 32056863.	meta-analyse
Goh KK, Liu YW, Kuo PH, Chung YE, Lu ML, Chen CH. Effect of probiotics on depressive symptoms: A meta-analysis of human studies. <i>Psychiatry Res.</i> 2019 Dec;282:112568. doi: 10.1016/j.psychres.2019.112568. Epub 2019 Sep 17. PMID: 31563280.	meta-analyse
Fytotherapie	
Zhao X, Zhang H, Wu Y, Yu C. The efficacy and safety of St. John's wort extract in depression therapy compared to SSRIs in adults: A meta-analysis of randomized clinical trials. <i>Adv Clin Exp Med.</i> 2023 Feb;32(2):151-161. doi: 10.17219/acem/152942. PMID: 36226689.	meta-analyse

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Depressieve klachten

Dai L, Chen L, Wang W. Safety and Efficacy of Saffron (<i>Crocus sativus</i> L.) for Treating Mild to Moderate Depression: A Systematic Review and Meta-analysis. <i>J Nerv Ment Dis.</i> 2020 Apr;208(4):269-276. doi: 10.1097/NMD.0000000000001118. PMID: 32221179.	meta-analyse
Ghaderi A, Asbaghi O, Reiner Z, Kolahdooz F, Amirani E, Mirzaei H, Banafshe HR, Maleki Dana P, Asemi Z. The effects of saffron (<i>Crocus sativus</i> L.) on mental health parameters and C-reactive protein: A meta-analysis of randomized clinical trials. <i>Complement Ther Med.</i> 2020 Jan;48:102250. doi: 10.1016/j.ctim.2019.102250. Epub 2019 Nov 21. PMID: 31987241.	meta-analyse
Tóth B, Hegyi P, Lantos T, Szakács Z, Kerémi B, Varga G, Tenk J, Pétervári E, Balaskó M, Rumbus Z, Rakonczay Z, Bálint ER, Kiss T, Csupor D. The Efficacy of Saffron in the Treatment of Mild to Moderate Depression: A Meta-analysis. <i>Planta Med.</i> 2019 Jan;85(1):24-31. doi: 10.1055/a-0660-9565. Epub 2018 Jul 23. PMID: 30036891.	meta-analyse
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiëntgericht bewijs	Level 2
Referenties	design
Musazadeh V, Zarezadeh M, Faghfour AH, Keramati M, Ghoreishi Z, Farnam A. Saffron, as an adjunct therapy, contributes to relieve depression symptoms: An umbrella meta-analysis. <i>Pharmacol Res.</i> 2022 Jan;175:105963. doi: 10.1016/j.phrs.2021.105963. Epub 2021 Oct 29. PMID: 34757208.	meta-analyse
Shahmohammadi A, Ramezanpour N, Mahdavi Siuki M, Dizavandi F, Ghazanfarpour M, Rahmani Y, Tahajjodi R, Babakhanian M. The efficacy of herbal medicines on anxiety and depression in peri- and postmenopausal women: A systematic review and meta-analysis. <i>Post Reprod Health.</i> 2019 Sep;25(3):131-141. doi: 10.1177/2053369119841166. PMID: 31630610.	meta-analyse
Jin X, Jiang M, Gong D, Chen Y, Fan Y. Efficacy and Safety of Xiaoyao Formula as an Adjuvant Treatment for Post-Stroke Depression: A Meta-Analysis. <i>Explore (NY).</i> 2018 May-Jun;14(3):224-229. doi: 10.1016/j.explore.2017.12.007. Epub 2018 Mar 7. PMID: 29628336.	meta-analyse
Sun Y, Xu X, Zhang J, Chen Y. Treatment of depression with Chai Hu Shu Gan San: a systematic review and meta-analysis of 42 randomized controlled trials. <i>BMC Complement Altern Med.</i> 2018 Feb 17;18(1):66. doi: 10.1186/s12906-018-2130-z. PMID: 29454341; PMCID: PMC5816377.	meta-analyse
Ng QX, Venkatanarayanan N, Ho CY. Clinical use of <i>Hypericum perforatum</i> (St John's wort) in depression: A meta-analysis. <i>J Affect Disord.</i> 2017 Mar 1;210:211-221. doi: 10.1016/j.jad.2016.12.048. Epub 2017 Jan 3. PMID: 28064110.	meta-analyse
Linde K, Berner MM, Kriston L. St John's wort for major depression. <i>Cochrane Database Syst Rev.</i> 2008 Oct 8;2008(4):CD000448. doi: 10.1002/14651858.CD000448.pub3. PMID: 18843608; PMCID: PMC7032678.	meta-analyse
Zhao L, Gan AP. Clinical and psychological assessment on xinwei decoction for treating functional dyspepsia accompanied with depression and anxiety. <i>Am J Chin Med.</i> 2005;33(2):249-57. doi: 10.1142/S0192415X05002801. PMID: 15974484.	rct
Koike K, Ohno S, Takahashi N, Suzuki N, Nozaki N, Murakami K, Sugiura K, Yamada K, Inoue M. Efficacy of the herbal medicine Unkei-to as an adjunctive treatment to hormone replacement therapy for postmenopausal women with depressive symptoms. <i>Clin Neuropharmacol.</i> 2004 Jul-Aug;27(4):157-62. doi: 10.1097/01.wnf.0000138634.34498.05. PMID: 15319700.	rct

Homeopathie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van homeopathie bij depressieve symptomen op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Goede kwaliteit patiënt gericht bewijs	Level 1
Referentie	design

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Depressieve klachten

Macías-Cortés, E. D. C., Llanes-González, L., Aguilar-Faisal, L., & Asbun-Bojalil, J. (2015). Individualized homeopathic treatment and fluoxetine for moderate to severe depression in peri- and postmenopausal women (HOMDEP-MENOP study): a randomized, double-dummy, double-blind, placebo-controlled trial. <i>PLoS One</i> , 10(3), e0118440. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0118440	rct
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referenties	design
Pilkington K, Kirkwood G, Rampes H, Fisher P, Richardson J. Homeopathy for depression: a systematic review of the research evidence. <i>Homeopathy</i> . 2005 Jul;94(3):153-63. doi: 10.1016/j.homp.2005.04.003. PMID: 16060201.	systematische review
Viksveen P, Relton C, Nicholl J. Depressed patients treated by homeopaths: a randomised controlled trial using the "cohort multiple randomised controlled trial" (cmRCT) design. <i>Trials</i> . 2017 Jun 30;18(1):299. doi: 10.1186/s13063-017-2040-2. PMID: 28666463; PMCID: PMC5493124.	rct
Adler UC, Krüger S, Teut M, Lüdtke R, Schützler L, Martins F, Willich SN, Linde K, Witt CM. Homeopathy for depression: a randomized, partially double-blind, placebo-controlled, four-armed study (DEP-HOM). <i>PLoS One</i> . 2013 Sep 23;8(9):e74537. doi: 10.1371/journal.pone.0074537. PMID: 24086352; PMCID: PMC3781106.	rct

Reflexzone therapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van reflexzone therapie bij depressieve symptomen op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Goede kwaliteit patiënt gericht bewijs	Level 1
Referenties	design
Wanchai A, Armer JM. A systematic review association of reflexology in managing symptoms and side effects of breast cancer treatment. <i>Complement Ther Clin Pract</i> . 2020 Feb;38:101074. doi: 10.1016/j.ctcp.2019.101074. Epub 2019 Nov 25. PMID: 31783340.	systematische review
Wang, W. L., Hung, H. Y., Chen, Y. R., Chen, K. H., Yang, S. N., Chu, C. M., & Chan, Y. Y. (2020). Effect of foot reflexology intervention on depression, anxiety, and sleep quality in adults: a meta-analysis and metaregression of randomized controlled trials. <i>Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine</i> , 2020.	meta-analyse
Sharp DM, Walker MB, Chaturvedi A, Upadhyay S, Hamid A, Walker AA, Bateman JS, Braid F, Ellwood K, Hebblewhite C, Hope T, Lines M, Walker LG. A randomised, controlled trial of the psychological effects of reflexology in early breast cancer. <i>Eur J Cancer</i> . 2010 Jan;46(2):312-22. doi: 10.1016/j.ejca.2009.10.006. Epub 2009 Nov 10. PMID: 19906525.	rct
Hughes CM, Smyth S, Lowe-Strong AS. Reflexology for the treatment of pain in people with multiple sclerosis: a double-blind randomised sham-controlled clinical trial. <i>Mult Scler</i> . 2009 Nov;15(11):1329-38. doi: 10.1177/1352458509345916. Epub 2009 Oct 13. PMID: 19825891.	rct
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referenties	design
Göral Türkcü S, Özkan S. The effects of reflexology on anxiety, depression and quality of life in patients with gynecological cancers with reference to Watson's theory of human caring. <i>Complement Ther Clin Pract</i> . 2021 Aug;44:101428. doi: 10.1016/j.ctcp.2021.101428. Epub 2021 Jun 17. PMID: 34157494.	rct
Mahdavi-pour F, Rahemi Z, Sadat Z, Ajorpaz NM. The effects of foot reflexology on depression during menopause: A randomized controlled clinical trial. <i>Complement Ther Med</i> . 2019 Dec;47:102195. doi: 10.1016/j.ctim.2019.102195. Epub 2019 Sep 14. PMID: 31780002.	rct

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Depressieve klachten

Noh GO, Park KS. Effects of aroma self-foot reflexology on peripheral neuropathy, peripheral skin temperature, anxiety, and depression in gynaecologic cancer patients undergoing chemotherapy: A randomised controlled trial. <i>Eur J Oncol Nurs</i> . 2019 Oct;42:82-89. doi: 10.1016/j.ejon.2019.08.007. Epub 2019 Aug 23. PMID: 31473465.	rct
Sikorskii A, Niyogi PG, Victorson D, Tamkus D, Wyatt G. Symptom response analysis of a randomized controlled trial of reflexology for symptom management among women with advanced breast cancer. <i>Support Care Cancer</i> . 2020 Mar;28(3):1395-1404. doi: 10.1007/s00520-019-04959-y. Epub 2019 Jul 2. PMID: 31267277; PMCID: PMC6939151.	rct
Mantoudi, A., Parpa, E., Tsilika, E., Batistaki, C., Nikoloudi, M., Kouloulis, V., ... & Mystakidou, K. (2020). Complementary therapies for patients with cancer: reflexology and relaxation in integrative palliative care. A randomized controlled comparative study. <i>The Journal of Alternative and Complementary Medicine</i> , 26(9), 794-800.	rct

Energetische therapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van energetische therapie bij depressieve symptomen op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referenties	design
Joyce J, Herbison GP. Reiki for depression and anxiety. <i>Cochrane Database Syst Rev</i> . 2015 Apr 3;(4):CD006833. doi: 10.1002/14651858.CD006833.pub2. PMID: 25835541.	meta-analyse
Lee MS, Pittler MH, Ernst E. Effects of reiki in clinical practice: a systematic review of randomised clinical trials. <i>Int J Clin Pract</i> . 2008 Jun;62(6):947-54. doi: 10.1111/j.1742-1241.2008.01729.x. Epub 2008 Apr 10. PMID: 18410352.	systematische review
Jain S, McMahon GF, Hasen P, Kozub MP, Porter V, King R, Guarneri EM. Healing Touch with Guided Imagery for PTSD in returning active duty military: a randomized controlled trial. <i>Mil Med</i> . 2012 Sep;177(9):1015-21. doi: 10.7205/milmed-d-11-00290. PMID: 23025129.	rct
Marta IE, Baldan SS, Berton AF, Pavam M, da Silva MJ. Efetividade do Toque Terapêutico sobre a dor, depressão e sono em pacientes com dor crônica: ensaio clínico [The effectiveness of the therapeutic touch on pain, depression and sleep in patients with chronic pain: clinical trial]. <i>Rev Esc Enferm USP</i> . 2010 Dec;44(4):1100-6. Portuguese. doi: 10.1590/s0080-62342010000400035. PMID: 21337796.	rct
Richeson NE, Spross JA, Lutz K, Peng C. Effects of Reiki on anxiety, depression, pain, and physiological factors in community-dwelling older adults. <i>Res Gerontol Nurs</i> . 2010 Jul;3(3):187-99. doi: 10.3928/19404921-20100601-01. Epub 2010 Jun 30. PMID: 20635803.	rct

Counselling	
Conclusie aanbeveling op basis van literatuur	A
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut zijn er sterke aanwijzingen dat counselling een positief effect heeft op depressieve symptomen.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Goede kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 1
Referenties	design
Singla DR, Lawson A, Kohrt BA, Jung JW, Meng Z, Ratjen C, Zahedi N, Dennis CL, Patel V. Implementation and Effectiveness of Nonspecialist-Delivered Interventions for Perinatal Mental Health in High-Income Countries: A Systematic Review and Meta-analysis. <i>JAMA Psychiatry</i> . 2021 May 1;78(5):498-509. doi: 10.1001/jamapsychiatry.2020.4556. PMID: 33533904; PMCID: PMC7859878.	meta-analyse

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Depressieve klachten

Zhang A, Franklin C, Jing S, Bornheimer LA, Hai AH, Himle JA, Kong D, Ji Q. The effectiveness of four empirically supported psychotherapies for primary care depression and anxiety: A systematic review and meta-analysis. J Affect Disord. 2019 Feb 15;245:1168-1186. doi: 10.1016/j.jad.2018.12.008. Epub 2018 Dec 11. PMID: 30699860.	meta-analyse
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiëntgericht bewijs	level 2
Referenties	design
Qiqi N, Hangting L, Jia W, Jiaoni S, Xinrui W, Guijuan H. A Meta-analysis of the Effect of Motivational Interviewing on Depression, Anxiety, and Quality of Life in Stroke Patients. J Neurosci Nurs. 2021 Dec 1;53(6):244-250. doi: 10.1097/JNN.0000000000000617. PMID: 34748520.	meta-analyse
McCabe JE, Wickberg B, Deberg J, Davila RC, Segre LS. Listening Visits for maternal depression: a meta-analysis. Arch Womens Ment Health. 2021 Aug;24(4):595-603. doi: 10.1007/s00737-020-01101-4. Epub 2021 Jan 15. PMID: 33452571.	meta-analyse
Berhe KK, Gebru HB, Kahsay HB. Effect of motivational interviewing intervention on HgbA1C and depression in people with type 2 diabetes mellitus (systematic review and meta-analysis). PLoS One. 2020 Oct 23;15(10):e0240839. doi: 10.1371/journal.pone.0240839. PMID: 33095794; PMCID: PMC7584232.	meta-analyse
Zhang Q, Zhang L, Yin R, Fu T, Chen H, Shen B. Effectiveness of telephone-based interventions on health-related quality of life and prognostic outcomes in breast cancer patients and survivors-A meta-analysis. Eur J Cancer Care (Engl). 2018 Jan;27(1). doi: 10.1111/ecc.12632. Epub 2017 Jan 16. PMID: 28090704.	meta-analyse

Gestalt therapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van gestalttherapie bij depressieve symptomen op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referenties	design
Tyson GM, Range LM. Gestalt dialogues as a treatment for mild depression: time works just as well. J Clin Psychol. 1987 Mar;43(2):227-31. doi: 10.1002/1097-4679(198703)43:2<227::aid-jclp2270430210>3.0.co;2-m. PMID: 3553244.	rct
González-Ramírez, E., Carrillo-Montoya, T., García-Vega, M. L., Hart, C. E., Zavala-Norzagaray, A. A., & Ley-Quinónez, C. P. (2017). Effectiveness of hypnosis therapy and Gestalt therapy as depression treatments. Clínica y Salud, 28(1), 33-37.	rct
Drăghici, R. (2012). Experiential psychotherapy in geriatric groups. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 33, 979-983.	cohort
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Ander bewijs	level 3
Referenties	
Ellegaard H, Pedersen BD. Stress is dominant in patients with depression and chronic low back pain. A qualitative study of psychotherapeutic interventions for patients with non-specific low back pain of 3-12 months' duration. BMC Musculoskelet Disord. 2012 Sep 6;13:166. doi: 10.1186/1471-2474-13-166. PMID: 22950571; PMCID: PMC3495206.	kwalitatieve studie
Stevens, C., Stringfellow, J., Wakelin, K. and Waring, J. (2011) The U K Gestalt Psychotherapy CORE Research Project: The Findings. British Gestalt Journal, 20,22- 27.	benchmark onderzoek
Meeus Wil.- Gianni Francesetti, Michela Gecele & Jan Roubal (Editors) (2017) Gestalttherapie in de klinische praktijk. Van psychopathologie naar de esthetiek van contact. Utrecht: Digitalis (Oorspronkelijke titel: Gestalt therapy in clinical practice: From	opinie hoogleraar

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Depressieve klachten

psychopathology to the aesthetics of contact (Gestalt Therapy Book Series 2). Siracusa: Instituto di Gestalt HCC Italy) Tijdschrift Persoonsgerichte experientiële Psychotherapie - ISSN 1380-7161 - 56:1(2018), p. 49-50	
---	--

Lichaamsgerichte psychotherapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van lichaamsgerichte psychotherapie bij depressieve symptomen op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs	level 2
Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	
Referenties	design
Rosendahl S, Sattel H, Lahmann C. Effectiveness of Body Psychotherapy. A Systematic Review and Meta-Analysis. Front Psychiatry. 2021 Sep 9;12:709798. doi: 10.3389/fpsyt.2021.709798. PMID: 34566712; PMCID: PMC8458738.	meta-analyse
Classen CC, Hughes L, Clark C, Hill Mohammed B, Woods P, Beckett B. A Pilot RCT of A Body-Oriented Group Therapy For Complex Trauma Survivors: An Adaptation of Sensorimotor Psychotherapy. J Trauma Dissociation. 2021 Jan-Feb;22(1):52-68. doi: 10.1080/15299732.2020.1760173. Epub 2020 May 18. PMID: 32419670.	rct
Winter D, Malighetti C, Cipolletta S, Ahmed S, Benson B, Röhrich F. Construing and body dissatisfaction in chronic depression: A study of body psychotherapy. Psychiatry Res. 2018 Dec;270:845-851. doi: 10.1016/j.psychres.2018.10.061. Epub 2018 Oct 30. PMID: 30551334.	rct
Van Ravesteyn LM, Kamperman AM, Schneider TAJ, Raats ME, Steegers EAP, Tiemeier H, Hoogendijk WJG, Lambregtse-van den Berg MP. Group-based multicomponent treatment to reduce depressive symptoms in women with co-morbid psychiatric and psychosocial problems during pregnancy: A randomized controlled trial. J Affect Disord. 2018 Jan 15;226:36-44. doi: 10.1016/j.jad.2017.09.019. Epub 2017 Sep 20. PMID: 28950157.	rct
Röhrich F, Papadopoulos N, Priebe S. An exploratory randomized controlled trial of body psychotherapy for patients with chronic depression. J Affect Disord. 2013 Oct;151(1):85-91. doi: 10.1016/j.jad.2013.05.056. Epub 2013 Jun 14. PMID: 23769289.	rct

Tekentherapie	
Conclusie aanbeveling op basis van literatuur	A
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut zijn er sterke aanwijzingen dat tekentherapie een positief effect heeft op depressieve symptomen.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs	level 1
Goede kwaliteit patiënt gericht bewijs	
Referenties	design
Jenabi E, Bashirian S, Ayubi E, Rafiee M, Bashirian M. The Effect of the Art Therapy Interventions on Depression Symptoms Among Older Adults: A Meta-analysis of Controlled Clinical Trials. J Geriatr Psychiatry Neurol. 2023 May;36(3):185-192. doi: 10.1177/08919887221130264. Epub 2022 Sep 27. PMID: 36165582.	meta-analyse
Cheng P, Xu L, Zhang J, Liu W, Zhu J. Role of Arts Therapy in Patients with Breast and Gynecological Cancers: A Systematic Review and Meta-Analysis. J Palliat Med. 2021 Mar;24(3):443-452. doi: 10.1089/jpm.2020.0468. Epub 2021 Jan 27. PMID: 33507828.	meta-analyse
Jiang XH, Chen XJ, Xie QQ, Feng YS, Chen S, Peng JS. Effects of art therapy in cancer care: A systematic review and meta-analysis. Eur J Cancer Care (Engl). 2020 Sep;29(5):e13277. doi: 10.1111/ecc.13277. Epub 2020 Jun 15. PMID: 32542749.	meta-analyse
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs	level 2
Beperkte kwaliteit patiëntgericht bewijs	
Referenties	design

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Depressieve klachten

Yin Z, Dong X, Zhang M. Effects of visual-art therapy on depression in patients: A systematic review and meta-analysis. <i>Asian J Surg.</i> 2023 May;46(5):2259-2260. doi: 10.1016/j.asjsur.2022.12.005. Epub 2022 Dec 20. PMID: 36550007.	meta-analyse
Xu L, Cheng P, Wu Y, Zhang J, Zhu J, Cui J, Yu R. The effects of art therapy on anxiety and depression in breast cancer patients: An updated meta-analysis. <i>Eur J Cancer Care (Engl).</i> 2020 Sep;29(5):e13266. doi: 10.1111/ecc.13266. Epub 2020 May 25. PMID: 32452121.	meta-analyse
Newland P, Bettencourt BA. Effectiveness of mindfulness-based art therapy for symptoms of anxiety, depression, and fatigue: A systematic review and meta-analysis. <i>Complement Ther Clin Pract.</i> 2020 Nov;41:101246. doi: 10.1016/j.ctcp.2020.101246. Epub 2020 Oct 13. PMID: 33075726.	meta-analyse
Yuan Z, Li B, Ye X, Zhu X. Systematic review and meta-analysis of the effects of group painting therapy on the negative emotions of depressed adolescent patients. <i>Ann Palliat Med.</i> 2021 Oct;10(10):10744-10755. doi: 10.21037/apm-21-2474. PMID: 34763436.	meta-analyse

Hypnotherapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van hypnotherapie bij depressieve symptomen op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referenties	design
Shih M, Yang YH, Koo M. A meta-analysis of hypnosis in the treatment of depressive symptoms: a brief communication. <i>Int J Clin Exp Hypn.</i> 2009 Oct;57(4):431-42. doi: 10.1080/00207140903099039. PMID: 20183000.	meta-analyse
Stetter F, Kupper S. Autogenic training: a meta-analysis of clinical outcome studies. <i>Appl Psychophysiol Biofeedback.</i> 2002 Mar;27(1):45-98. doi: 10.1023/a:1014576505223. PMID: 12001885.	meta-analyse
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Ander bewijs	level 3
referentie	
Kirsch I, Low CB. Suggestion in the treatment of depression. <i>Am J Clin Hypn.</i> 2013 Jan;55(3):221-9. doi: 10.1080/00029157.2012.738613. PMID: 23488249.	samenvatting van een meta-analyse

Craniosacraal therapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	Niet
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is craniosacraal therapie niet aan te bevelen bij depressieve symptomen op basis van geen gevonden effect.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referenties	design
Mehl-Madrona L, Kligler B, Silverman S, Lynton H, Merrell W. The impact of acupuncture and craniosacral therapy interventions on clinical outcomes in adults with asthma. <i>Explore (NY).</i> 2007 Jan-Feb;3(1):28-36. doi: 10.1016/j.explore.2006.10.003. PMID: 17234566.	rct
Matarán-Peñarrocha GA, Castro-Sánchez AM, García GC, Moreno-Lorenzo C, Carreño TP, Zafra MD. Influence of craniosacral therapy on anxiety, depression and quality of life in patients with fibromyalgia. <i>Evid Based Complement Alternat Med.</i> 2011;2011:178769. doi: 10.1093/ecam/nep125. Epub 2011 Jun 15. PMID: 19729492; PMCID: PMC3135864.	rct